

IVA GAJIĆ

ŠTA SE KRIJE IZA ZNAKA STOP

ANALIZA FEJSBUK GRUPE
„STOP CENZURI“

**FAKE
NEWS**
tragač

IVA GAJIĆ

ŠTA SE KRIJE IZA ZNAKA **STOP**

ANALIZA FEJSBUK GRUPE
„STOP CENZURI“

**FAKE
NEWS**
tragač

**ŠTA SE KRIJE IZA ZNAKA STOP –
ANALIZA FEJSBUK GRUPE
„STOP CENZURI“**

Novosadska novinarska škola
FakeNews Tragač
Kosovska 1,
2100 Novi Sad
Telefon: 021/ 424246
Mail: office@novinarska-skola.org.rs

Za izdavača
Milan Nedeljković

Autorka
Iva Gajić

Dizajn / ilustracije
Predrag Mijatović / Freepik

IVA GAJIĆ

ŠTA SE KRIJE IZA ZNAKA **STOP**

ANALIZA FEJSBUK GRUPE
„STOP CENZURI“

UVOD

Od početka 2020. godine paralelno se, sa pandemijom virusa korona, razvijala i infodemija, epidemija neistina. Istraživanje FakeNews Tragača pokazalo je da su se u prvom talasu pandemije, periodu od 12. marta do 12. aprila 2020. godine pojavila najmanje 43 lažna narativa, koji su ukupno preneti 241 put u različitim onlajn i tradicionalnim medijima, pri čemu su detektovani sadržaji samo na Fejsbuku šerovani više od 220.000 puta . To navodi na zaključak da su netačni sadržaji o virusu korona imali izrazit viralni potencijal, pa je tako prosečan sadržaj šerovan putem različitih stranica i profila 927 puta. Fokus dezinformacija je tokom 2020. godine bio na modelima prevencije i lečenja, dok je 2021. prešao na temu vakcinacije.

Lakoća širenja informacija u 21. veku zasniva se na upotrebi društvenih mreža, koje predstavljaju sve značajniji faktor u informisanju, a senzacionalistički naslovi poput onih koji se završavaju sa FOTO ili VIDEO ispunjavaju svoju svrhu – uspevaju da obezbede klik, bez obzira na sadržaj. Pojavom novih platformi

poput TikToka, primetno je da transformacija ovih procesa stvaranja i primanja informacija i dalje nije završena, a da mediji koji žele da opstanu moraju pratiti trendove koje postavljaju digitalne platforme.

Rezultati istraživanja „Informisanje u digitalnom okruženju u Srbiji“ Centra za medije i medijska istraživanja Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Beogradu pokazuju da je onlajn informisanje po rasprostranjenosti na drugom mestu u opštoj populaciji i to sa 46 odsto, odmah nakon televizije, koju za informisanje koristi 82 odsto stanovništva. Mladi, takođe, preferiraju onlajn informisanje. Kako se navodi, Fejsbuk je najkorišćenija društvena mreža među svim generacijama (77 odsto). Na toj platformi većina korisnika do vesti dode slučajno, tj. „nalete na njih dok su tu iz drugih razloga“, navodi se u istraživanju.

Fejsbuk omogućava i oformljavanje zajednica putem grupa. Nekе od najvećih u svetu broje i više miliona članova, poput „Our Evergreen Bangladesh“ sa 6,3 miliona okupljenih. Jedna od popularnijih Fejsbuk grupa u Srbiji zasigurno je „STOP Cenzuri“, sa više od 320 hiljada članova. Stranica je osnovana 25. marta 2020. godine pod nazivom „Pokret STOP Naseljavanju migranata“. Istog dana ime grupe promenjeno je u „STOP Naseljavanju migranata“, a kasnije, 3. oktobra 2020. vraćeno je u „Pokret STOP Naseljavanju migranata“. Iako na početku namenjena samo izražavanju netrpeljivosti prema migrantima, danas ona ne služi isključivo tome. Grupa je svoj aktuelni naziv – „STOP Cenzuri“ – dobila 20. januara 2021. godine. „Sadržaji ove grupe izgledaju kao vesti u kojima se otkriva ono što su vlade i mediji odlučili da sakriju, ali su im izvori nekredibilni, tvrdnje uglavnom neproverene, a često ne mogu ni da se provere“, navodi Raskrikavanje , koje je temeljno istražilo pozadinu ove grupe. ●

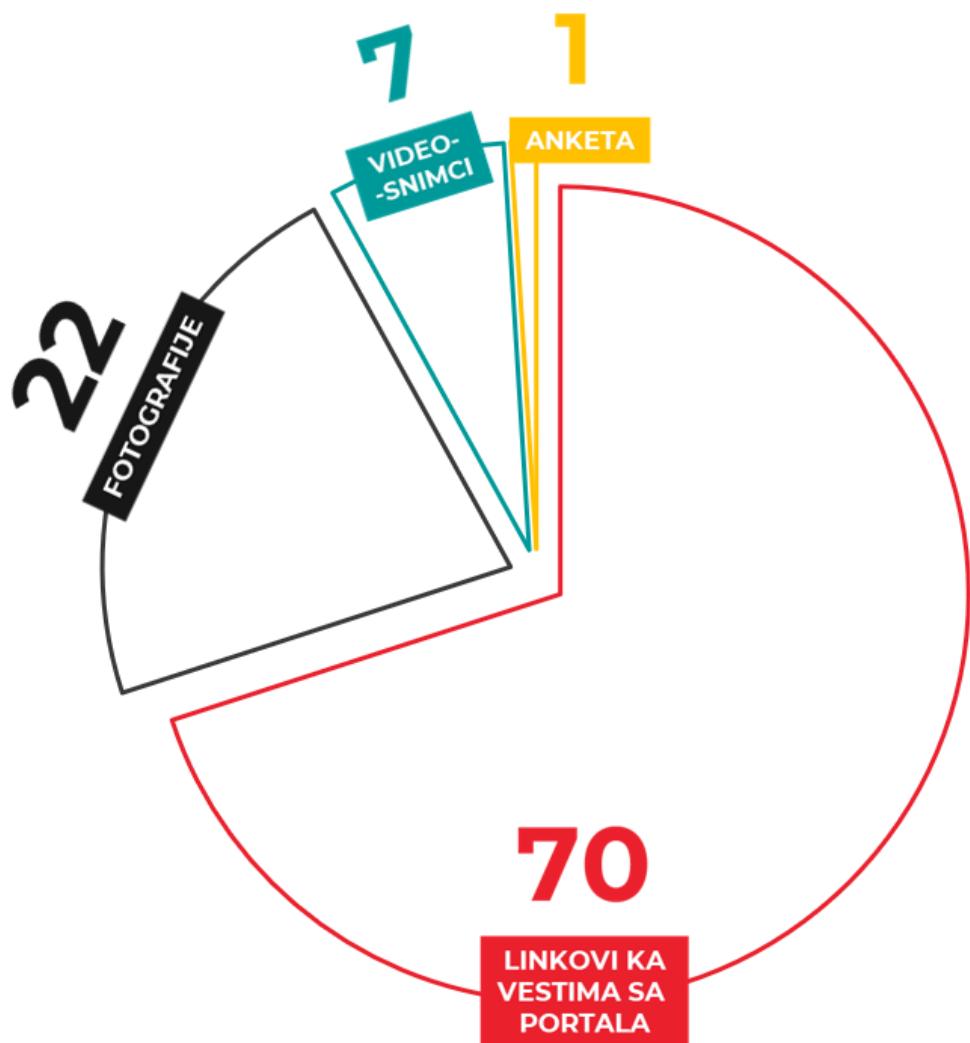
ANALIZA

U periodu od 6. aprila do 16. novembra 2021. godine u Fejsbuk grupi „STOP Cenzuri” objavljeno je preko sto objava koje se tiču vakcinacije, ali su neke u međuvremenu obrisane. Analiza poslednjih stotinu objava iz ovog perioda ukazuje na to da je najveći deo članova grupe orijentisan izrazito protiv vakcina, te da je izuzetno mali procenat onih koji u komentarima izražavaju pozitivne stavove o njima. Najčešće se vakcine označavaju kao nedelotvorne i opasne, čak i do te mere da se navodi kako usmrćuju ljude. Srbija se opisuje kao zemlja u kojoj se „vakcine testiraju”, a za predsednika države navodi se da nije ni vakcinisan ili da je eventualno primio fiziološki rastvor umesto vakcine protiv koronavirusa. Postoje i članovi koji navode kako veruju da je Vučić zaista vakcinisan, ali su istovremeno ubedjeni da će uskoro umreti od posledica vakcinacije. U analiziranim objavama često se osuđuju vlast i krizni štab, a u komentarima se članovi ovih tela označavaju kao nekompetentni. Ako se neko suprotstavi ovakvim iskazima zajednica se odmah okrene protiv njega, a njegov stav se najčešće tumači kao stav osobe koja pripada Srpskoj naprednoj stranci. Suprotna mišljenja nisu dobrodošla, a ljudi koji ih ostavljaju u komentarima budu označeni kao neznanice, uprkos argumentima koje oni iznesu.

Vrsta izvora

Od stotinu analiziranih objava u Fejsbuk grupi „STOP Cenzuri”, 70 je sadržalo linkove ka vestima portala, 22 su bile zasnovane na fotografijama, sedam na video-snimcima, dok je jedna objava bila anketa koju su napravili administratori same grupe. Njih je na stranici „STOP Cenzuri”, četvoro, a u rukovođenju im pomaže i šestoro moderatora i moderatorki, koji postavljaju najveći deo sadržaja.

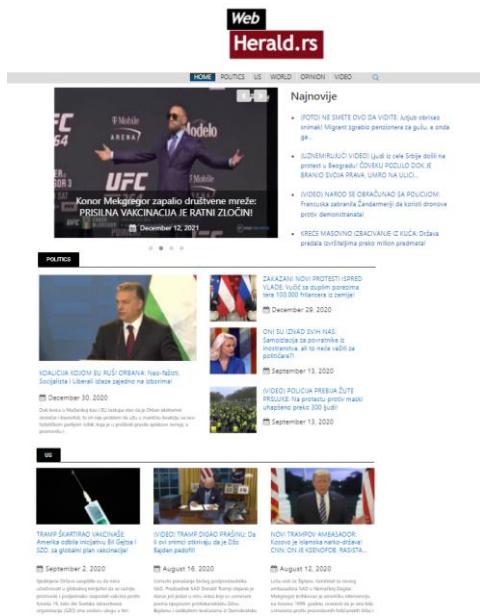

U svim ovim objavama sakupljeno je preko 93 hiljade reakcija (sviđanja), 36 hiljada komentara i 16 hiljada deljenja, što pokazuje da su članovi ove grupe veoma aktivni, kao i da je na jednom mestu stvorena svojevrsna zajednica okupljena oko istih ili sličnih narativa – da vakcina, u najmanju ruku, nije delotvorna.

Najviše reakcija imala je objava koja sadrži link ka portalu Newsflash, a pod naslovom: „ZLIKOVAC: Vučić ukinuo plaćeno bolovanje za nevakcinisane! DA LI SRBIJU ČEKAJU NOVI NEREDI...“. Ova objava imala je više od 4.400 reakcija, preko 2.100 komentara i 1.600 deljenja. Komentari koji su ostavljeni ispod ove objave najčešće se tiču predsednika Srbije, a bazirani su na uvredama i pozivanju na Ustav Srbije, budući da se obavezna vakcinacija i uvođenje Kovid pasoša tretiraju kao protivustavne mere.

Portali

Kao što je već navedeno, 70 objava sadržalo je linkove ka portala, od čega 97% čine tekstovi sa portala **newsflash.rs**, dok pre-ostalih 3% vode do portala **webherald.rs**. Međutim, kada ukucate URL ovih portala, doći ćete do potpuno istih stranica. To znači da je zapravo 100 odsto objava koje sadrže link ka tekstu povezano sa istim portalom, te da u periodu od preko sedam meseci nisu dejljene vesti koje se tiču vakcinacije sa drugih internet portala.

Newsflash, odnosno Webherald, nema impresum, te nije moguće utvrditi ko stoji iza ove stranice. Ipak, za ovih sedam meseci ime ovog portala našlo se u nekoliko analiza raskrinkanih lažnih vesti.

Raskrinkane lažne vesti

Za nekoliko vesti koje su prenesene u grupi „STOP Cenzuri”, a koje potiču sa portala Newsflash, odnosno Webherald, dokazano je da su u pitanju dezinformacije. Tako je Vojvođanski istraživački-analitički centar VOICE raskrinkao vest pod nazivom „VUČIĆ: Uzećemo pare od nevakcinisanih i daćemo po 3.000 dinara vakcinisanim! NEPOSLUŠNI NEĆE DOBITI NIŠTA...” ([link](#)). Ovaj naslov, iako prikazan kao citat, sam po sebi je dezinformacija, jer to nisu reči koje je predsednik Srbije Aleksandar Vučić izneo u [jutarnjem programu televizije Pink](#). Ipak, ovo nije bila jedina lažna informacija u tekstu. Kako piše VOICE, na portalu Newsflash napisano je da je do tada imunizovano „samo 1.330.000 građana od ukupno sedam miliona”, uz referisanje na izjavu direktora Kancelarije za informacione tehnologije i elektronsku upravu Mihaila Jovanovića. Međutim, reč je o manipulativno predstavljenom broju. Kako je preneo [Radio Slobodna Evropa](#), Jovanović je izjavio da je do tog trenutka 1.330.000 građana imunizovano s obe doze, dok je bar jednu dozu primilo 3.620.000 ljudi.

Drugi primer raskrinkane vesti je dezinformacija da Švedska ukida PCR testove. O lažnoj vesti pod naslovom „KON I DARIJA NA APARATIMA: Švedska zabranila PCR test, on ne otkriva Koronu! ŠTA SMO RADILI ZADNJIH GODINU DANA?” ([link](#)), pisao je [FakeNews Tragač](#), a potom i [Istinomer](#). Kako bi utvrdila da li je u pitanju dezinformacija, redakcija FakeNews Tragača kontaktirala je službenicu za štampu Agencije za javno zdravlje Švedske Sabinu Bosi, koja je rekla da takvo tumačenje smernica predstavlja „lažnu vest”. „Švedska ne suspenduje upotrebu PCR testova. Agencija za javno zdravlje Švedske je samo proširila mogućnost upotrebe drugih testova za otkrivanje kovid-19 kao dopune PCR-u”, izjavila je ona za FakeNews Tragač. Portal Istinomer takođe je potvrdio da je u pitanju lažna vest, i to uz pomoć kolega iz švedskog portala za utvrđivanje činjenica „Kallkritikbyran”: „Ovo saopštenje je uglavnom bivalo pogrešno tumačeno na internetu jer kaže da PCR test ne može da razlikuje da li je neko u datom trenutku zaražen ili

nije. Odnosno – ako je neko bilo bolestan nekoliko nedelja ili čak meseci ranije, moguće da će PCR test to otkriti. Stoga, vi možete da dobijete pozitivan rezultat a da niste zarazni. Zdravstveni sistem, a posebno laboranti koji koriste PCR test to znaju”, objasnila je Osa Larson za Istinomer. Ovaj portal je za kraj odgovorio na pitanje koje Newsflash postavlja u naslovu: „Šta smo radili zadnjih godinu dana?”. Istinomer duhovito sugerise: „Pogrešno interpretirali bajatu vest”.

Portal Newsflash, odnosno Webherald, u vestima koje su deljene u grupi „STOP Cenzuri”, a koje su analizirane u ovom radu, često se služi manipulativnim i senzacionalističkim naslovima, kojima je cilj da „zadive” čitaoce, čak i po cenu da je informacija u naslovu neistinita. Bez obzira na to što je utvrđeno da su u pitanju lažne vesti, objave nisu uklonjene, iako pravila grupe „STOP Cenzuri” koja su postavila administratori uključuju upravo i ovu odrednicu: *Sve objave u kojima postoji mogućnost da su lažne i neproverene informacije nećemo objavljivati ili ih brišemo naknadno ako nam promaknu. Mogućnosti pokretanja krivične odgovornosti.*

Vizuelni sadržaji

Od stotinu analiziranih objava, 29 je obuhvatilo vizuelne sadržaje, pri čemu je fotografijā je bilo znatno više u odnosu na videe (75 odsto). Viralne sadržaje u vidu fotografija na Fejsbuk grupi „STOP Cenzuri” uglavnom su delili administratori i moderatori, najčešće u vidu mimova, ali ne možemo utvrditi da li su oni mimove samo preneli ili su ih sami kreirali. U pet slučajeva ovakve sadržaje postavile su Fejsbuk stranice, ili su sadržaji preneseni sa ovih stranica: „Patriotski klub“ (1), „Pokret za slobodu i nezavisnost“ (2), „Sloboda izbora – Sloboda govora“ (1) i „ZA Porodicu“ (1). Kada je u pitanju stranica „ZA Porodicu“, ona je jedina direktno podelila fotografiju, bez posrednika. Na fotografiji se nalazi premijerka Srbije Ana Brnabić, uz dopisan tekst „Ja ћu svoje dete vakcinisati!“. Stranica „ZA Porodicu“ je ovu fotografiju

prokomentarisala pitanjem: „Čije dete?”. Objava je pokrenula komentare koji zapravo većinski nisu imali veze sa vakcinama i vakcinacijom dece, već su bili vezani za seksualnu orijentaciju premijerke i dete koje je rodila njena partnerka. Nekoliko komentara bilo je posvećeno i vakcini, ali s osvrtom na pitanje koje je postavila stranica „ZA Poredicu“. Većina ovakvih komentara suštinski je poručivala sledeće: „Da je dete njen, Ana Brnabić ga ne bi vakcinisala”.

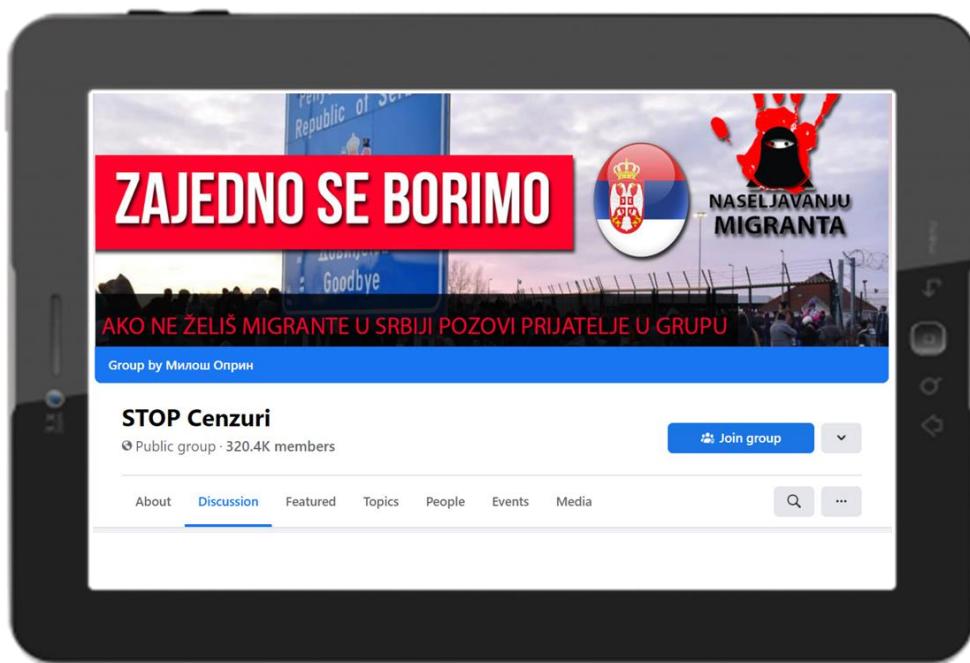
Kada su u pitanju viralni sadržaji u video formatu, u nekoliko slučajeva preuzeti su videi iz medija – jednom sa RTS-a, a tri puta sa televizije K1 i iz emisije Uranak. Jedan od podeljenih videa pokrenuo je i diskusiju u komentarima. Naime, u emisiji Uranak na televiziji K1 doktor Borislav Antonijević izjavio je kako je jedina razlika između vakcinisanih i nevakcinisanih to što oni koji nisu primili vakcینu ne mogu da umru od nje. U komentarima je više puta istaknuto da je ovaj deo emisije istrgnut iz konteksta: „Kontekst je potpuno obratan ovom prilogu. Nećete umreti od vakcine to je poenta priče GluPaNi. Odgledajte ceo prilog iz emisije pa će vam biti jasno. Gutate sve što vam se postavi. To je virtualni život koji vode mnogi u Srbiji posebno, MRAK PO-MRAČENJE SVESTI BEZ PRAVIH VESTI”. Ipak, najveći deo komentara ispod podeljenog videa ostavljen je u znak podrške doktoru Antonijeviću, najčešće uz kratko „Bravo”.

Ova objava predstavlja jedan od retkih slučajeva u kojima u Fejsbuk grupi „STOP Cenzuri” dolazi do konflikta zbog različitih stavova po pitanju vakcine protiv Kovida 19. Van ove objave, komentari su najčešće nalik jedan drugome.

Anketa

Iako se u sto analiziranih objava anketa pojavila samo jednom, i to na samom početku, važno je napomenuti da se i u ovom slučaju stvorio blagi konflikt, ali s izrazitim vođstvom onih koji su protiv vakcinacije. Naime, prvog dana analize – 6. novembra, jedan od administratora

grupe „STOP Cenzuri” postavio je anketu sa tendencioznim pitanjem „Da li ćete se vakcinisati nakon što je država cenzurisala ovu temu, da li ste promenili misljenje?”. Bile su ponuđene dve opcije: *Da* ili *Ne*. Kao što je i bilo očekivano zbog onlajn okruženja u kome je anketa postavljena, odgovor protiv vakcinacije odneo je pobedu sa velikom razlikom – 11.557 glasova nasuprot 311. Većina komentara ispod ove objave svodi se na odričnu rečku *ne* ili varijacije tog odgovora, ali se pojavljuju i duži komentari, poput: „Ne ne verujem ni njima ni tim vakcinama Dok ih Kon preporučuje to jest nas ubedjuje nema nista od toga”.

Spomenuti akteri

Među stotinu analiziranih objava, u 55 je eksplicitno pomenuta jedna ili više ličnosti, najčešće predsednik Srbije Aleksandar Vučić (34,5%). Sledeći po zastupljenosti je doktor Predrag Kon (18,2%), dok treće mesto dele premijerka Srbije Ana Brnabić i ministar zdravlja

Zlatibor Lončar, sa po 12,7%. U komentarima ispod objava takođe se često spominju ljudi iz vlasti ili članovi Kriznog štaba. Najčešći narativi bazirani su na uverenju da virus korona ne postoji, da se od vakcinacije umire, kao i da vlast želi da uništi narod „eksperimentalnim vakcina-ma“. Tome treba dodati i narrative koji upozoravaju da je i pre pandemije umiralo dosta ljudi i da se nije mnogo toga promenilo, ili da se jedino u Srbiji razmatra obavezna vakcinacija. „Ovo je ludilo nijedna druga država ne forsira svoje građane da se vakcinišu samo srbija Švajcarska koja je sila i dobro uređena zemlja kazu neki poznanici njima tamo niko i ne pominje izgleda da se svo zlo mora isprobati na srbima pa ko uleti uleti meni nepada napamet da mi daju cjeli svijet”, jedan je od komen-tara u grupi „STOP Cenzuri”. ●

ZAKLJUČAK

U Fejsbuk grupi „STOP Cenzuri“ stvorena je zajednica istomišljenika, okupljena oko narativa da je vakcina nedelotvorna i opasna. Ovakvi narativi često se podupiru lažnim vestima, senzacionalizmom, govorom mržnje, manipulativnim tumačenjem statistike i logičkim greškama. S obzirom na veličinu grupe, može se pretpostaviti da administratori – čak i u slučaju da imaju dobru volju da preduprede ove negativne pojave – ne mogu da kontrolišu neprestani priliv lošeg sadržaja.

Jedan od administratora grupe Dejan Petar Zlatanović za BIRN i Raskrikavanje pristao je da prokomentariše način moderiranja. Tom prilikom izjavio je da je savetovao druge administratore da „malo mešaju antimigrantski sadržaj, sa tekstovima o opasnostima zbog vakcina ili kritikom LGBT pokreta“ ([link](#)). Reč je, dakle, o korpusu različitih tema koje se s istog ideološkog stanovišta plasiraju putem popularne Fejsbuk stranice, a fokus se bira spram aktuelnog društveno-političkog konteksta. Stranica je mobilizovala ljude širenjem islamofobije, a trenutno se razvija na talasu antivakserskog delovanja.

Analizom je utvrđeno da veliki deo vesti podeljenih putem ove stranice potiče sa portala newsflash.rs, čiji je vlasnik nepoznat. Deljenje

objava s portala, umesto putem standardnih tekstualnih statusa / objava, može se tumačiti kao uspešna strategija, budući da portal, makar bio i nepoznat širim krugovima, deluje kao kredibilniji izvor informacija od običnog statusa. Međutim, reč je samo o prividu, budući da Newsflash ne poštuje profesionalne standarde i ne potpisuje svoje novinare, pa u tom kontekstu nema nikakvu kvalitativnu prednost u odnosu na sadržaje objavljene na društvenim mrežama. Analiza je takođe pokazala da opcija komentarisanja u grupi „STOP Cenzuri“ uglavnom služi izražavanju podrške dominantnim stavovima, kao i da su konfrontacije neistomišljenika izuzetno retke, jer je neistomišljenika gotovo i nema. Na ovaj način se fenomen informacionog mehura (babla) ostvaruje u svom najnegativnijem, distopiskom formatu. ●

fakenews.rs

Ova publikacija je nastala u okviru projekta „Mladi i mediji za demokratski razvoj“ koji Novosadska novinarska škola realizuje u partnerstvu sa Beogradskom otvorenom školom i uz podršku Švedske. Stavovi i mišljenja autora izneta u ovoj publikaciji ne predstavljaju nužno i mišljenje partnera i donatora.